

Sanja Korkut*, Tamara Martinac Dorčić

Izjednačavanje mogućnosti studenata s invaliditetom u visokom obrazovanju: iskustvo ureda za studente s invaliditetom sveučilišnog savjetovališnog centra

SAŽETAK

Unatoč odgovarajućim zakonskim preduvjetima, srednjoškolci s invaliditetom u manjoj se mjeri odlučuju za studiranje. Razlozi tome mogu biti različiti: od arhitektonskih barijera, vlastitih i stavova okoline o vještinama i sposobnostima osoba s invaliditetom, ali i često neodgovarajućeg sustava podrške u kontekstu visokog obrazovanja. Kako bi se sadašnjim i budućim studentima s invaliditetom osigurali uvjeti za kvalitetno i jednako dostupno obrazovanje te uspješno studiranje, Sveučilište u Rijeci je u sklopu Sveučilišnog savjetovališnog centra čije su sastavnice Psihološko i Pravno savjetovalište osnovalo i Ured za studente s invaliditetom.

Ured je namijenjen studentima s oštećenjima vida i sluha, tjelesnim invaliditetom, višestrukim oštećenjima, kroničnim bolestima ali i ostalim zdravstvenim stanjima ili poteškoćama koje mogu utjecati na tijek studija.

Svojim aktivnostima Ured pruža informacije ali i izravnu pomoć i podršku studentima pri rješavanju specifičnih problema. Također nastoji nastavnici pružiti informacije o načinima prilagodbe nastave i ispita potrebama studenata s invaliditetom.

Ključne riječi: studenti s invaliditetom, visoko obrazovanje, jednake mogućnosti, Ured za studente s invaliditetom

* Adresa za korespondenciju: Sanja Korkut, Ured za studente s invaliditetom Sveučilišta u Rijeci, Radmile Matejčić 3, 51000 Rijeka, e-mail: skorkut@uniri.hr; uredssi@uniri.hr

Izjednačavanje mogućnosti studenata s invaliditetom

Načelo jednakih prilika u obrazovanju postaje sve veći prioritet država i obrazovnih ustanova na globalnoj razini, a ono uključuje osobe s invaliditetom, koje predstavljaju jednu od najranjivijih skupina suočenu s ozbiljnim preprekama na svim razinama obrazovanja (Fajdetić i ostali, 2012).

Prema Ustavu RH iz 2001. godine *svakomu je dostupno, pod jednakim uvjetima, srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje u skladu s njegovim sposobnostima* (čl. 65). Potpisujući i ratificirajući Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, kao i donošenje te prihvaćanje Deklaracije o pravima osoba s invaliditetom (NN 47/05), Republika Hrvatska obvezala se na provedbu razumne prilagodbe obrazovnog sustava individualnim potrebama osoba s invaliditetom.

Podržavajući smjernice Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (NN 63/07) Republika Hrvatska se također obvezala na osiguravanje onih uvjeta koji su potrebni za povećanje dostupnosti kvalitetnog obrazovanja mladima s invaliditetom. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04 i 46/07), kao jedan od temeljnih dokumenata u sustavu visokog obrazovanja u članku 88., između ostalih studentskih prava, svim studentima osigurava pravo na kvalitetan studij i obrazovni proces, kako je predviđeno studijskim programom. Na taj se način implicira da su visoka učilišta dužna svim svojim studentima, uključujući i studente s invaliditetom, osigurati kvalitetno studiranje.

Problem jednakih mogućnosti u kontekstu visokog obrazovanja promatra se u okvirima šire teme socijalne dimenzije u obrazovanju koja je definirana u temeljnim dokumentima Bolonjskog procesa (Praško priopćenje (2001.), Berlinsko priopćenje (2003.), Bergensko priopćenje (2005.), Londonsko priopćenje (2007.)).¹ Socijalna dimenzija visokog obrazovanja institucionalna je mjera kojom se pridonosi i potiču jednake mogućnosti pri upisu studija, za vrijeme njegovog trajanja te pri završetku studija, s posebnim naglaskom na studente iz podzastupljenih skupina, u koje ubrajamo i studente s invaliditetom (Farnell, 2011). Socijalna dimenzija visokog obrazovanja podrazumijeva da visoka učilišta moraju imati važnu ulogu u smanjivanju društvenih nejednakosti tako da potiču veće uključivanje studenata iz ranjivih društvenih skupina te da im otklanjaju prepreke za upis i dovršavanje studija. U spomenutim temeljnim dokumentima Bolonjskog procesa potiče se i naglašava ideja jednakih mogućnosti za

¹ <http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/pravo-na-obrazovanje/medjunarodni-dokumenti/>; pristupljeno 12. 4. 2014.

sve kod pristupa visokom obrazovanju na osnovi njihovih sposobnosti (Farnell i Kovač, 2011).

U najrecentnijem *Londonskom priopćenju* (2007.) ministri naglašavaju da visoko obrazovanje treba imati važnu ulogu u unaprjeđenju socijalne kohezije, umanjivanju nejednakosti i povećanju razine znanja, vještina i kompetencija u društvu. Cilj javnih politika stoga bi trebao biti maksimalno uvećati potencijal pojedinca za osobni razvoj i doprinos održivom i demokratskom društvu utemeljenom na znanju. Ministri u *Londonskom priopćenju* (2007.) navode da dijele društvenu težnju da na svim razinama visokog obrazovanja studentska populacija koja u njega ulazi, sudjeluje u njemu i završava ga, treba odražavati raznolikost naših populacija. Kao rezultat sastanka ministara na temu visokog obrazovanja i znanosti, *Londonsko priopćenje* (2007.) nadopunjuje koncept socijalne dimenzije u obrazovanju, potvrđujući važnost da studenti budu u mogućnosti završiti studij bez prepreka vezanih uz svoju socijalnu i ekonomsku pozadinu. Stoga ministri ističu da će nastaviti ulagati napore kako bi osigurali odgovarajuće studentske službe, stvorili fleksibilnije puteve učenja u sustavu visokog obrazovanja te proširili sudjelovanje na svim razinama na temelju jednakih mogućnosti.²

S ciljem praćenja socijalne dimenzije u obrazovanju, u okviru Tempus projekta „Towards Equitable and Transparent Access to Higher Education in Croatia (ACCESS)“ 2010. godine na hrvatskim visokim učilištima provedeno je istraživanje Eurostudent IV. Rezultati istraživanja ukazuju na to da 15 % studenata navodi da ima psihološke probleme, invaliditet ili ozbiljne zdravstvene probleme koji ih ometaju tijekom studija. Nadalje, od studenata koji su naveli kako se tijekom studija susreću s fizičkim ili mentalnim poteškoćama, njih 43 % navodi da se o njihovom problemu uopće ne vodi računa, a još 25 % kako se ne vodi računa.³

Jasna je, stoga potreba za izjednačavanjem mogućnosti studenata s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja zajamčena nizom zakonskih i strateških dokumenata (Ustavom RH, Konvencijom i Deklaracijom o pravima osoba s invaliditetom, Nacionalnom strategijom izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom, temeljnim dokumentima Bolonjskog procesa), čime su se visoka učilišta obvezala na provedbu razumne prilagodbe obrazovnog sustava individualnim potrebama osoba s invaliditetom. Valja istaknuti da je provedbu razumne prilagodbe potrebno i nužno

² Londonsko priopćenje (2007.); dostupno na: <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=12925>; pristupljeno 12. 4. 2014.

³ Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku. (2011); dostupno na: http://www.uro.hr/userdocs/File/Publikacije/EUROSTUDENT_Nacionalno_izvjescje_RH_2011.pdf; pristupljeno 14. 4. 2014.

provoditi bez ugrožavanja akademskih standarda te u skladu s postavljenim ishodbima učenja koji su za sve studente jednaki.

Studenti s invaliditetom

Precizniji pristup definiranja pojma invaliditeta omogućen je izdavanjem Međunarodne klasifikacije oštećenja, invaliditeta i hendikepa Svjetske zdravstvene organizacije 1980. godine. Govoreći o osobama s invaliditetom, ovaj dokument daje klasifikaciju u tri stavke: oštećenje, invaliditet i hendikep. Oštećenje je svaki gubitak ili odstupanje od normalne psihičke, fiziološke ili anatomske građe ili funkcije. Invaliditet označava bilo kakvo ograničenje ili nedostatak (koje proizlazi iz oštećenja) sposobnosti izvođenja neke aktivnosti na način ili u opsegu koji se smatra normalnim za ljudsko biće. Invaliditet, dakle, označava objektivizaciju oštećenja te tako odražava poremećaje na razini osobe. Hendikep je nedostatak, za određenog pojedinca, koji nastaje zbog oštećenja ili invaliditeta, a ograničava ga ili mu onemogućuje ispunjenje njegove prirodne uloge u društvu (ovisno o dobi, spolu te društvenim i kulturnim činiteljima). Hendikep proizlazi iz nepostignuća ili nemogućnosti prilagodbe, očekivanjima ili društvenim normama (Marinić, 2008). Najrecentnija verzija klasifikacije funkcioniranja i zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije iz 2001. godine (International Classification of Functioning, Disability and Health) na funkcioniranje pojedinca i invaliditet gleda kao na rezultate uzajamnog djelovanja fizičkog ili mentalnog stanja osobe, te društvenog i fizičkog okruženja. Prema navedenoj klasifikaciji invaliditet nije obilježje osobe nego niza činitelja koji stvaraju društveno okruženje.

U Republici Hrvatskoj ne postoji jedinstvena definicija osoba s invaliditetom, a različiti sustavi koriste različite termine. Tako sustav socijalne skrbi koristi pojam *tjelesno ili mentalno oštećene osobe*, dok sustav prosvjete koristi pojam *djeca i mladež s teškoćama u razvoju*, a sustav mirovinskog osiguranja i zapošljavanja pojam *osobe s invaliditetom* (Fajdetić i ostali, 2012). Definicija osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj konačno je izglasana u Hrvatskom saboru 2005. godine u Deklaraciji o pravima osoba s invaliditetom (NN, 47/05) prema kojoj je *osoba s invaliditetom (je) svaka osoba koja je zbog tjelesnog ili mentalnog oštećenja, privremenog ili trajnog, prošlog, sadašnjeg ili budućeg, urođenog ili stečenog pod utjecajem bilo kojeg uzroka, izgubila ili odstupa od očekivane tjelesne ili fiziološke strukture te je ograničenih ili nedostatnih sposobnosti za obavljanje određene aktivnosti na način i u opsegu koji se smatra uobičajenim za ljude u određenoj sredini*.

U Hrvatskoj se sve češće koristi i pojam *osobe s posebnim potrebama*, a same osobe s invaliditetom ističu neprimjerenost ovog pojma jer se, kako ističu, ne radi o zadovoljenju posebnih (drugачijih, iskrivljenih), nego uobičajenih ljudskih potreba. U

skladu s navedenim 2003. godine održan je skup svih krovnih udruga osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj na kojemu je donesena tzv. Sheratonska deklaracija kojom same osobe s invaliditetom preko udruga apeliraju na novinare i stručnu javnost da ih se naziva osobama s invaliditetom, a ako se radi o djeci, djeca s poteškoćama u razvoju. Konačno, studentima s invaliditetom smatraju se svi studenti koji zbog bolesti ili oštećenja (bez obzira na rješenje o invaliditetu) imaju poteškoća u realizaciji svakodnevnih akademskih aktivnosti. Ova definicija, uz studente s oštećenjima vida i sluha te tjelesnim invaliditetom, uključuje studente s kroničnim bolestima, psihičkim poremećajima i specifičnim poteškoćama učenja (Fajdetic i ostali, 2012).

Iskustvo Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišnog savjetovanišnog centra Sveučilišta u Rijeci – jedan od načina izjednačavanja mogućnosti

Unatoč odgovarajućim zakonskim preduvjetima kojima se deklarativno osigurava provedba razumne prilagodbe obrazovnog sustava individualnim potrebama osoba s invaliditetom, srednjoškcolci s invaliditetom u manjoj se mjeri odlučuju za studiranje. Razlozi tome mogu biti različiti: od arhitektonskih barijera, vlastitih i stavova okoline o vještinama i sposobnostima osoba s invaliditetom, ali i često neodgovarajućeg sustava podrške u kontekstu visokog obrazovanja. Kako bi se sadašnjim i budućim studentima s invaliditetom osigurali uvjeti za kvalitetno i jednako dostupno obrazovanje te uspješno studiranje, Sveučilište u Rijeci je u sklopu Sveučilišnog savjetovanišnog centra (u daljnjem tekstu SSC) osnovalo Ured za studente s invaliditetom (u daljnjem tekstu Ured). Naime, u studenome 2010. godine Senat Sveučilišta u Rijeci donio je odluku o osnivanju SSC-a u kojem je Ured, pored Psihološkog i Pravnog savjetovanišnog centra, jedna od tri ustrojbene jedinice. Rad Ureda započeo je u travnju 2011., dok je u veljači 2013. godine donesen *Pravilnik Sveučilišnog savjetovanišnog centra* koji ga definira kao ustrojbenu jedinicu Sveučilišta u Rijeci koja *obavlja poslove stručne, psihološke i pravne pomoći studentima, pruža usluge individualnog i grupnog psihološkog savjetovanja, provodi radionice i tribine te izrađuje informativne i edukativne materijale tematski prilagođene interesima i potrebama studenata iz područja svojeg djelovanja te organizira pomoć i podršku studentima s invaliditetom* (članak 2.).

Osnivanjem Ureda slijedi se primjer dobre prakse razvijenih europskih sveučilišta, dok su iskustva Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu značajno pridonijela njegovu razvoju na Sveučilištu u Rijeci. S ciljem osiguravanja potrebnih uvjeta za uspješno i kvalitetno studiranje studenata s invaliditetom, Ured SSC-a usmjeren je na: pružanje potpore u prilagodbi nastave i ispita sukladno vrsti invaliditeta, pružanje potpore u rješavanju specifičnih potreba studenata s invaliditetom, informiranje i

senzibiliziranje akademske zajednice o posebnostima studiranja studenata s invaliditetom, informiranje sadašnjih i potencijalnih studenata s invaliditetom o mogućnostima potpore na Sveučilištu u Rijeci, praćenje i unaprjeđivanje kvalitete studiranja studenata s invaliditetom. Ured je namijenjen studentima s oštećenjima vida i sluha, tjelesnim invaliditetom, višestrukim oštećenjima, kroničnim bolestima, ali i ostalim zdravstvenim stanjima ili poteškoćama koje mogu utjecati na tijek studija. U radu Ureda sudjeluju: voditeljica SSC-a, koordinatorica Ureda, Savjet Ureda, stručni suradnik te koordinatori za studente s invaliditetom na sastavnicama Sveučilišta u Rijeci. Prema *Pravilniku SSC-a*, Savjet Ureda čini pet članova; i to: četiri člana iz redova znanstveno-nastavnog osoblja Sveučilišta u Rijeci iz područja koja su relevantna za rad Ureda te jednog predstavnika studenata s invaliditetom. Prema *Pravilniku SSC-a* mandat članova Savjeta Ureda traje tri godine, a koje na prijedlog Voditelja SSC-a imenuje Rektor (članak 11.). Od 2013. godine Savjet Ureda čine: mr. sc. Sandra Bošković, prof. reh., doc. dr. sc. Budislav Vukas, dr. sc. Sanja Skočić-Mihić, dr. sc. Sarah Czerny te Sanja Polić kao predstavnica studenata s invaliditetom. *Savjet pomaže u radu koordinatoru Ureda, razmatra pitanja iz djelokruga Ureda te daje savjete, mišljenja i preporuke vezano za djelokrug rada Ureda* (članak 11.).

Aktivnosti Ureda za studente s invaliditetom

Osnovni je cilj Ureda osigurati potrebne uvjete za uspješno i kvalitetno studiranje studenata s invaliditetom. U skladu s tim, glavne aktivnosti koje se provode u okviru rada Ureda primarno su usmjerene prema sadašnjim i budućim studentima s invaliditetom te nastavnicima, ali i široj akademskoj zajednici. Do kraja ak. god. 2012./2013. Uredu se obratio 21 student s invaliditetom, a najčešći problemi studenata koji su se obratili Uredu bili su: *prijevoz* na fakultete za studente s tjelesnim invaliditetom zbog neprilagođenosti javnog gradskog prijevoza, *nepristupačnost* sastavnica, nepostojanje sustavno organizirane *potpore pri kretanju*, nepostojanje jasnih okvira i uputa za *prilagodbu nastave i ispita* te *prava* studenata s invaliditetom i *neinformiranost* o tim pravima. Navedeni problemi studenata s invaliditetom postali su okvir i smjernice za provođenje aktivnosti u okviru rada Ureda.

Uspostava i održavanje baze podataka studenata s invaliditetom

Iako na razini cijele Republike Hrvatske nije razrađen pouzdan i sustavan način prikupljanja podataka o studentima s invaliditetom, u suradnji s koordinatorima za studente s invaliditetom na sastavnicama Sveučilišta uspostavljena je baza podataka studenata s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci. Prije uspostave baze podataka provedeni su intervjui s pet studenata s invaliditetom s ciljem njihova informiranja o

početku rada Ureda, ali i prikupljanja informacija o iskustvu studiranja osoba s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci. Studenti koji su sudjelovali u intervjuima svojim iskustvima pridonijeli su uspostavi, ali i provedbi budućih aktivnosti Ureda.

Prema prikupljenim podacima, u ak. god. 2012./2013. na Sveučilištu u Rijeci studirala su 43 studenta s invaliditetom, od kojih je 22 s tjelesnim invaliditetom, 7 studenata s oštećenjem vida, 3 studenta s oštećenjem sluha, 7 studenata s navedenim stupnjem, ali ne i vrstom oštećenja, te 4 studenta sa specifičnim poteškoćama učenja. Prikupljeni podaci odnose se na one studente koji su na temelju stupnja invaliditeta (60 %-tnog i većeg oštećenja koje je utvrdio Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje) ostvarili prednost pri upisu te oni koji su se obratili Uredu za studente s invaliditetom. Jedinstvena baza podataka o studentima s invaliditetom koristi se kao izvor informacija o potrebama studenata, radi planiranja aktivnosti Ureda, ali i u svrhu praćenja indikatora povećanja pristupa istih visokom obrazovanju.

Uspostava mrežne stranice Ureda za studente s invaliditetom

Mrežna stranica Ureda (www.ssc.uniri.hr/ured-za-studente-s-invaliditetom) uspostavljena je u prvoj godini rada, dok je od 2013. godine stranica Ureda dio integrirane mrežne stranice SSC-a (www.ssc.uniri.hr). Mrežna stranica sadrži informacije o aktivnostima Ureda, potpori koju studenti na temelju invaliditeta mogu ostvariti u sustavu visokog obrazovanja uz dodatak informacija o potporama koje se odnose isključivo na Sveučilište u Rijeci. Na mrežnoj stranici Ureda redovito se objavljuju novosti o tekućim aktivnostima Ureda, raspisanim stipendijama, natječajima i slično, a linkovi na stranicu SSC-a postavljeni su na mrežnim stranicama svih sastavnica Sveučilišta u Rijeci.

Prijevoz studenata s invaliditetom

Neprikladnost javnog gradskog prijevoza osobama s invaliditetom na području Primorsko-goranske županije jedan je od osnovnih problema studenata s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci. Aktivnost prijevoza studenata s invaliditetom odvija se u okviru rada Ureda, a u suradnji s Udrugom za mlade i studente s invaliditetom PGŽ-a „Znam“. Prijevoz je namijenjen studentima s tjelesnim invaliditetom koji ne mogu koristiti javni gradski prijevoz, a uključuje prijevoz za akademske potrebe od mjesta boravišta unutar Rijeke i bliže okolice do relevantne sastavnice Sveučilišta u Rijeci, kao i na druga mjesta vezana uz izvršavanje obveza na studiju i obrnuto. U ak. god. 2012./2013. usluge prijevoza koristilo je 8 studenata s tjelesnim invaliditetom. Cjelokupnu aktivnost prijevoza studenata s invaliditetom, pored Sveučilišta u Rijeci, sufinanciraju i Grad Rijeka i Primorsko-goranska županija.

Studenti-asistenti za studente s invaliditetom

Pored prijevoza, jedan od ključnih problema studenata s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci odnosi se na nepristupačnost sastavnica. Prostorna pristupačnost podrazumijeva sve što osobama s invaliditetom omogućava samostalno življenje i sudjelovanje u svim aspektima života, na jednakoj osnovi kao i drugima. Uz pojam prostorne pristupačnosti usko je vezan i pojam prostorne prepreke. Prostorne prepreke ometaju i/ili sprječavaju nesmetan pristup, kretanje, boravak, rad i obrazovanje (Barić i ostali, 2012).

S ciljem prevladavanja prostornih prepreka, ali i promicanja socijalne dimenzije visokog obrazovanja, početkom ak. god. 2012./2013. u okviru rada Ureda provedeno je ispitivanje o potrebi angažiranja studenata-asistenata za pružanje potpore studentima s invaliditetom. Konstruiran je Upitnik o potrebi angažiranja studenata-asistenata koji je poslan svim studentima s invaliditetom na temelju uspostavljene baze podataka. Provedenim ispitivanjem utvrđeno je da pet studenata s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci imaju potrebu za potporu pri kretanju te je angažirano 5 studenata-asistenata. Do kraja ak. god. 2012./2013. pruženo je ukupno 700 sati potpore, a navedena će se aktivnost kontinuirano provoditi i tijekom sljedećih akademskih godina. Potpora studentima s invaliditetom u najvećoj mjeri uključuje potporu pri dolasku/odlasku na fakultet i kretanju po prostoru, potporu pri rješavanju nekih administrativnih procedura, potporu u nabavci literature i fotokopiranju, a sve u skladu s unaprijed definiranim potrebama studenata s invaliditetom. Valja istaknuti da Zaklada Sveučilišta u Rijeci od ljetnog semestra ak. god. 2012./2013. sufinancira provedbu navedene aktivnosti. Naime, u suradnji sa studentima s invaliditetom prijavljen je projekt „Studenti-asistenti za studente s invaliditetom“ na Natječaj za studentske aktivnosti Zaklade Sveučilišta u Rijeci, koja je odlučila pružiti financijsku podršku u honoriranju studenata-asistenata te je tako pridonijela unaprjeđivanju navedene aktivnosti.

Dosadašnju provedbu aktivnosti studenata-asistenata studenti s invaliditetom i studenti-asistenti procijenili su kao iznimno korisnu. Pored promicanja socijalne dimenzije visokog obrazovanja, navedenom se aktivnošću pruža odgovarajuća i nužno potrebna potpora studentima s invaliditetom, dok se angažiranjem studenata-asistenata čine koraci prema senzibilizaciji akademske zajednice o posebnostima studiranja studenata s invaliditetom.

Osiguravanje individualizirano prilagođenog načina polaganja ispita

Promicanje individualiziranog pristupa u nastavi podrazumijeva skup prilagodbi, prije svega nastavnih metoda i tehnika, konkretnom studentu s invaliditetom tako da se ne kompromitira definirane akademske standarde (Fajdetić i ostali, 2012). Ključne prepreke visokoškolskom obrazovanju studenata s invaliditetom u okviru nastavnog

procesa očituju se u nedovoljnoj senzibiliziranosti i educiranosti nastavnog osoblja za pružanje primjerene potpore, nedostatnosti sustavne prilagodbe potrebne studentima s invaliditetom za praćenje nastave te nedostupnost prilagođene literature za studente s oštećenjem vida. Pružanje razumne prilagodbe i kompenzacijskih mjera često se pogrešno povezuje sa snižavanjem akademskih standarda i kvalitete nastave. Obveza je nastavnika omogućiti svim svojim studentima stjecanje jednakih ishoda učenja na način da se studenti s invaliditetom ne oslobađaju od izvođenja određenih aktivnosti, već da se pronađu kreativni načini putem kojih će studenti usprkos svojim poteškoćama ispuniti zahtjeve pojedinih kolegija.⁴ U tu svrhu spominje se razumna prilagodba koje je jedna od osnovnih preduvjeta uključivanja studenata s invaliditetom u sustav visokog obrazovanja. Prema *Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom* (NN 6/07, 3/08 i 5/08) razumna prilagodba znači potrebnu i prikladnu preinaku i podešavanja, koja ne predstavljaju nerazmjerno ili neprimjereno opterećenje, da bi se u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno, osobama s invaliditetom osiguralo uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na ravnopravnoj osnovi s drugima (članak 2.). No prilagodba akademskih aktivnosti specifičnim potrebama studenata s invaliditetom često izostaje zbog nefleksibilnosti sveučilišnog osoblja ili nedostatka znanja, vještina i kompetencija o načinima i metodama prilagodbe s obzirom na to da ne postoje jasni naputci niti procedure postupanja prema studentima s invaliditetom. Posljedica toga jest da se ili umanjuje kvaliteta studija ili se umanjuje mogućnost pristupa studentskim obvezama i pravima.⁵

S ciljem provedbe razumne prilagodbe obrazovnog sustava individualnim potrebama osoba s invaliditetom, u okviru rada Ureda studentima s invaliditetom osigurava se provedba individualizirano prilagođenog načina polaganja dodatnih provjera za upis na studij i ispita tijekom studija. Naime, jedan od načina izjednačavanja mogućnosti studiranja studenata s invaliditetom je prilagodba ispitne tehnologije koja se, ovisno o vrsti invaliditeta, može odnositi na korištenje posebnih pomagala, prilagođene ispitne materijale, produljeno vrijeme za polaganje ispita i slični oblici prilagodbe sukladno vrsti invaliditeta. Tijekom ak. god. 2012./2013. za 11 studenata sa specifičnim vrstama invaliditeta izrađen je prijedlog prilagodbe dodatnih provjera za upis na fakultet, nastave i ispita tijekom studija. Prilagodba se u najvećoj mjeri odnosila na produljivanje pismenih ispita, izmjenu termina ispita, zamjenu pismenog ispita usmenim te prilagodbu nastavnih materijala za studente s oštećenjima vida.

⁴ *Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*: prijedlog nacionalnog dokumenta. (2013). Dostupno na: <http://www.erf.unizg.hr/Novosti/PristupacnostVOzaSSluRH.pdf>; pristupljeno 15. 4. 2014.

⁵ www.eduquality-hr.com; pristupljeno 15. 4. 2014.

Praćenje i unapređivanje kvalitete studiranja studenata s invaliditetom

Kvaliteta u znanosti i visokom obrazovanju predstavlja višedimenzionalan i dinamičan koncept, u kojem se naglasak stavlja na udovoljavanje općeprihvaćenim standardima i očekivanjima društva u cjelini, uz težnju prema stalnom unaprjeđenju svih procesa i njihovih ishoda. U visokom obrazovanju *osiguravanje kvalitete* sveobuhvatni je izraz koji obično uključuje politiku, procese, aktivnosti i mehanizme kojima se priznaje, održava i razvija kvaliteta visokog obrazovanja. Neki od pokazatelja kvalitete u visokom obrazovanju u kontekstu studenata s invaliditetom mogu biti: potražnja studenata s invaliditetom za programom, raspoloživi resursi za studente s invaliditetom, broj studenata s invaliditetom, uspjeh studenata s invaliditetom na ispitu, odustajanje studenata s invaliditetom, što se događa s diplomiranim studentima s invaliditetom. Studenti s invaliditetom su, dakle, samo jedna od zainteresiranih strana u procesu obrazovanja pa je sustavno ispitivanje i uvažavanje njihovih stavova nužan uvjet za postizanje određene razine kvalitete. U idealnim situacijama studente s invaliditetom pitat će se za njihovo mišljenje o kvaliteti obrazovanja i uključit će ih se u metode osiguranja kvalitete (Barić i ostali, 2012).

S ciljem unapređivanja kvalitete studiranja studenata s invaliditetom tijekom ak. god. 2012./2013. pokrenute su izmjene u ostvarivanju prava studenata s invaliditetom. Senat Sveučilišta u Rijeci usvojio je prijedlog Ureda da se člankom 35. Pravilnika o studijima obuhvate i studenti s invaliditetom, prema kojemu vrhunskim sportašima i umjetnicima stručno vijeće nositelja studija može odobriti svladavanje upisanog studija pod uvjetima utvrđenim za izvanredne studente. Na taj se način studentima s invaliditetom usporio ritam studiranja, budući da su oni izražavali bojazan da zbog zdravstvenog stanja neće biti u mogućnosti izvršiti svoje obaveze prema studiju u zadanom roku. Krajem ak. god. 2012./2013. pokrenuta je inicijativa za donošenje odluke o oslobođenju dijela studenata s tjelesnim invaliditetom (motoričkim poremećajima) od obaveznog pohađanja nastave „Tjelesna i zdravstvena kultura“ (za one studente koji redovito obavljaju fizikalnu terapiju i studente-sportaše), te je pokrenuta, a zatim i prihvaćena inicijativa uvođenja jednokratne nagrade najuspješnijem studentu s invaliditetom. Nagrada ima za cilj poticanje izvrsnosti i većeg postignuća studenata s invaliditetom, a dodjeljivat će se svake akademske godine na Međunarodni dan osoba s invaliditetom.

Analiza pristupačnosti sastavnica Sveučilišta u Rijeci

Omogućavanje pristupa građevinama osobama s invaliditetom uređeno je Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN 151/05, 61/07) (u daljnjem tekstu: Pravilnik). Prema Pravilniku *pristupačnost je rezultat primjene tehničkih rješenja u projektiranju i građenju građevina, kojima se*

osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti osigurava nesmetan pristup, kretanje, boravak i radu tim građevinama na jednakoj razini kao i ostalim osobama, dok je pristupačna građevina ona građevina, dio građevine ili oprema koja osigurava ispunjavanje obveznih elemenata pristupačnosti (članak 4.). Obvezni elementi pristupačnosti primjenjuju se odabirom najpovoljnijeg rješenja u odnosu na namjeru i druge značajke građevine, a podijeljeni su na (i) svladavanje visinskih razlika, (ii) neovisno življenje, (iii) pristupačnost javnog prometa (članak 6.). Prema Pravilniku visoka učilišta i studentski domovi prema propisima trebaju imati prilagođene ulaze/prilaze, komunikacije, WC-e, predavaonice, oglasne panoje, kupaonice, kuhinje i sobe (članak 44.).

U kontekstu prostorne pristupačnosti nadovezuje se i pojam univerzalnog dizajna koji označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga tako da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006). Okolina se dakle, prema načelima univerzalne dizajna, treba projektirati tako da je u najvećoj mogućoj mjeri upotrebljiva svima, pa tako i osobama s invaliditetom.

Kad se radi o postizanju jednakih prava, pristupačnosti i demokraciji pomoću Univerzalnog dizajna, izazov predstavlja uključivanje sljedećih sedam načela u standardne načine razmišljanja, planiranja i metoda u svim područjima društva: (1) jednakost pri korištenju: korisno i isplativo za ljude s različitim sposobnostima; (2) fleksibilnost u korištenju: zadovoljavanje širokog raspona individualnih potreba i sposobnosti; (3) jednostavno i intuitivno korištenje: lako razumljivo bez obzira na iskustvo, znanje, jezične sposobnosti ili trenutnu razinu koncentracije korisnika; (4) uočljive informacije: učinkovito prikazivanje potrebnih informacija korisniku, bez obzira na okolne uvjete ili opažajne sposobnosti korisnika; (5) tolerancija na pogrešku: smanjivanje opasnosti loših posljedica slučajnog ili nenamjernog djelovanja na najmanju moguću mjeru; (6) mali tjelesni napor: može se koristiti učinkovito i ugodno s najmanjim mogućim umaranjem; (7) veličina i prostor: omogućava se odgovarajuća veličina i prostor za pristup, doseganje, rukovanje, korištenje, bez obzira na veličinu tijela, držanje ili pokretljivost korisnika (Barić i ostali, 2012).

U okviru rada Ureda, tijekom ak. god. 2012./2013. pokrenuta je analiza pristupačnosti sastavnica Sveučilišta u Rijeci, na temelju čega je utvrđeno da niti jedna sastavnica nije u potpunosti prilagođena osobama s invaliditetom, dok su načela spomenutog Univerzalnog dizajna u potpunosti zanemarena. Najpristupačnije sastavnice studentima s tjelesnim invaliditetom jesu one na sveučilišnom Kampusu, no kod prilagodbe prostora premalo se vodi računa o pristupačnosti sastavnica za osobe s oštećenjima vida i sluha. Nakon utvrđivanja prostornih prepreka, Sveučilištu u Rijeci je prijavljen projekt „Uklanjanje prostornih prepreka na sastavnicama Sveučilišta – I. faza“ kojim bi se obuhvatilo Pravni, Ekonomski i Filozofski fakultet. Projekt je implementiran u

jedinstveni projekt pod nazivom „Uklanjanje arhitektonskih barijera na Sveučilištu i sastavnicama“, a provodi se u okviru Programskih ugovora Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

S ciljem prevencije stvaranja prostornih prepreka na novoizgrađenim objektima, tijekom ak. god. 2012./2013. održan je sastanak s projektantima novog objekta studentskog smještaja na Kampusu, na kojemu su osim članova Savjeta Ureda bili i studenti s invaliditetom. Studenti su iznijeli svoje primjedbe na novoootvorene objekte na Kampusu i ukazali na specifične potrebe u domu. Također je organiziran i posjet studentskom domu u Zagrebu, kao primjer dobre prakse, gdje su projektanti dobili i upotpunili potrebne informacije u razgovoru sa studentima s invaliditetom smještenim u studentskom domu.

Promotivno-prezentacijske aktivnosti

Promotivno-prezentacijske aktivnosti u okviru rada Ureda provode se s ciljem informiranja sadašnjih i budućih studenata s invaliditetom o radu Ureda te o pravima i potpori koju mogu ostvariti na Sveučilištu u Rijeci. Tijekom dosadašnjeg rada Ureda izrađeni su različiti tematski letci i brošure koji se kontinuirano distribuiraju na sastavnice Sveučilišta u Rijeci. U suradnji sa sastavnicama SSC-a svim brucovima na početku akademske godine predstavljaju se aktivnosti SSC-a te uručuju letci koji su dostupni i na mrežnoj stranici SSC-a. Također, u istoj suradnji organizirani su promotivno-prezentacijski štandovi na sastavnicama Sveučilišta u okviru kojih se distribuiraju letci i *bookmarki* (straničnici), koji se ujedno distribuiraju i na ostalim sastavnicama – studentskim službama, knjižnicama, studentskom centru te srednjim školama. Cjelokupnim promotivno-prezentacijskim aktivnostima uvelike pridonosi bliska i uspješna suradnja sa Psihološkim i Pravnim savjetovalištem te mrežom volontera. Pored informiranja studenata, aktivnosti svih sastavnica SSC-a prezentirane su i studentskim pravobraniteljima i studentskom zboru s ciljem senzibilizacije o specifičnostima studiranja studenata s invaliditetom.

S ciljem informiranja potencijalnih studenata s invaliditetom, u okviru rada Ureda, organizirano je informativno predavanje „Studirati s invaliditetom“ u Ekonomskoj školi Mije Mirkovića u Rijeci. Predavanje je namijenjeno maturantima s poteškoćama u razvoju na području PGŽ-a, a provodi se u suradnji sa studentima s invaliditetom i Ekonomskom školom Mije Mirkovića u Rijeci. Navedena aktivnost provodit će se kontinuirano tijekom svake akademske godine.

U suradnji sa studentima s invaliditetom, krajem ak. god. 2012./2013. pokrenuto je i snimanje videouratka pod nazivom „Studirati s invaliditetom“. Cilj videa je senzibilizirati i informirati akademsku zajednicu o posebnostima studiranja studenata s

invaliditetom te pružanja korisnih informacija, savjeta i preporuka budućim studentima s invaliditetom, studentima bez invaliditeta i nastavnicima.

Aktivnosti Ureda u okviru projekta Tempus EduQuality i IPA projekta StuDiSupport

Ured se aktivno uključio u projekt Tempus *Izjednačavanje mogućnosti za studente s invaliditetom u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj* (Education for Equal Opportunities at Croatian Universities – EduQuality) i u IPA projekt *Unaprjeđivanje kvalitete studiranja za skupine studenata u nepovoljnom položaju kroz usluge studentskih savjetvališnih službi* (Enhancing the quality of higher education for disadvantaged groups through the provision of student counseling services - StuDiSupport).

Tempus projekt *EduQuality* realiziran je od 2010. do 2013. godine. Nositelj projekta bilo je Sveučilište u Zagrebu, dok su partneri u projektu bili Sveučilište u Strathclyde (Velika Britanija), Sveučilište u Göteborgu (Švedska), Sveučilište Masaryk (Češka), Sveučilište Aarhus (Danska), šest hrvatskih sveučilišta (Zagreb, Rijeka, Split, Dubrovnik, Zadar i Osijek), Hrvatski studentski zbor i Institut za razvoj obrazovanja. Širi cilj projekta bio je usmjeren na izjednačavanje mogućnosti za studente s invaliditetom u visokom obrazovanju u Hrvatskoj, što se nastojalo realizirati unaprjeđenjem postojećih i razvojem novih oblika podrške na hrvatskim sveučilištima, pokretanjem stvaranja nacionalnih standarda i smjernica za razvoj pristupačnosti visokog obrazovanja studentima s invaliditetom te osiguravanje dostupnosti, održivosti i kvalitete sustava podrške za navedene studente.⁶ U okviru Tempus projekta *EduQuality* Ured opremljen je računalnom opremom i specijaliziranom opremom za studente s oštećenjem vida koja je smještena na Pravnom fakultetu u Rijeci. Nadalje, provedene su edukativne radionice na Riječkom sveučilištu o mogućnostima i načinima prilagodbe akademskog okruženja studentima s invaliditetom, pokrenut je kolegij “Vršnjačka potpora studentima s invaliditetom” koji je ponuđen svim studentima na Sveučilištu u Rijeci te su objavljeni i promovirani priručnici „Studenti s invaliditetom“.

U okviru SSC-a Ured je uključen u projekt *StuDiSupport*, IPA komponentne IV, koji je započeo s provedbom u kolovozu 2013. godine i trajat će 18 mjeseci. Nositelj projekta je Sveučilište u Zagrebu, dok su partneri Sveučilište u Rijeci (SSC) i Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu. Opći cilj projekta je povećanje broja studenata iz skupina u nepovoljnom položaju u sustavu visokoškolskog obrazovanja. Projektom se financira zapošljavanje dviju osoba u SSC-u za vrijeme trajanja projekta – stručne osobe za rad u Uredu te psihologa-savjetovatelja u Psihološkom savjetovalištu. Ured sudjeluje u izradi sustava prikupljanja podataka studenata s invaliditetom, provedbi

⁶ www.eduquality-hr.com; pristupljeno 15. 4. 2014.

radionica za studente, nastavno i administrativno osoblje, provedbi informativnog predavanja za maturante s poteškoćama na području PGŽ-a, volonterske potpore pri kretanju studenata s invaliditetom te prilagodbi literature za studente s oštećenjima vida.

Informiranje i senzibiliziranje akademske zajednice o posebnostima studiranja studenata s invaliditetom

S ciljem informiranja i senzibilizacije akademske zajednice o posebnostima studiranja studenata s invaliditetom, tijekom ak. god. 2012./2013. održano je gostujuće predavanje dr. sc. Mirjane Lenček s Odsjeka za logopediju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu pod nazivom „O disleksiji i šire – podrška studentima s disleksijom u visokom obrazovanju”. U okviru rada Ureda održavaju se i gostovanja studenata s invaliditetom na Filozofskom fakultetu u Rijeci, točnije na kolegijima Poučavanje učenika s posebnim potrebama (dr. sc. Tamare Martinac Dorčić) i Kulturalna geografija (dr. sc. Sarah Czerny). Gostovanjem na spomenutim kolegijima studenti s invaliditetom imaju priliku neposrednim putem opisati svoja iskustva tijekom studiranja studentima bez invaliditeta, te na taj način učiniti korak prema senzibilizacije akademske zajednice o posebnostima studiranja s invaliditetom.

Tijekom akademske godine 2012./2013. na Filozofskom fakultetu u Rijeci održana je edukativna radionica za nastavno osoblje pod nazivom ”Mogućnosti i načini prilagodbe akademskog okruženja studentima s tjelesnim invaliditetom”. Edukativna radionica je provedena u suradnji sa Sandrom Bošković, prof. reh. i studentom s invaliditetom, a imala je za cilj osigurati održivost započetog procesa edukacije nastavnog i administrativnog osoblja što je započela Tempus projektom EduQuality. Dosadašnja iskustva ukazuju da je provedba edukacije primarno nastavnog, a potom i administrativnog osoblja o specifičnostima i načinima prilagodbe akademskog okruženja studentima s invaliditetom iznimno potrebna, stoga će se navedena aktivnosti i dalje provoditi, uz pronalaženje učinkovitih načina za sustavnu implementaciju ove vrste edukacije primarno za nastavne djelatnike.

Zaključak

Osnivanjem Ureda za studente s invaliditetom SSC-a Sveučilište u Rijeci učinilo je značajan iskorak prema priznavanju važnosti jednakih prilika u obrazovanju i osiguravanju uvjeta za kvalitetno i jednako dostupno obrazovanje te uspješno studiranje studenata s invaliditetom. Dosadašnje iskustvo rada Ureda otkriva postojanje različitih problema s kojima se susreću studenti s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci – prijevoz na fakultete, nepristupačnost sastavnica, nepostojanje sustavno organizirane potpore pri

kretanju, nepostojanje jasnih okvira i uputa za (razumnu) prilagodbu nastave i ispita, neinformiranost o pravima i mogućnostima koja mogu ostvariti u sustavu visokog obrazovanja.

Putem svojih aktivnosti Ured pruža informacije, ali i izravnu podršku i pomoć studentima s invaliditetom pri rješavanju opisanih problema te nastavnicima nastoji pružiti informacije o načinima razumne prilagodbe nastave i ispita potrebama studenata s invaliditetom. Aktivnostima Ureda učinili su se i prvi koraci prema provedbi zakonske regulativne i strateških dokumenata kojima se ističe obveza visokih učilišta za izjednačavanje mogućnosti studenata s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja.

Prevladavanje opisanih problema studenata s invaliditetom te izjednačavanje njihovih mogućnosti u sustavu visokog obrazovanja predstavlja ključan izazov i smjer djelovanja budućeg rada Ureda. Stoga će Ured tijekom sljedećih akademskih godina biti usmjeren na kontinuirano unaprjeđivanje kvalitete rada, proširivanje dosadašnjih aktivnosti te će u suradnji sa studentima s invaliditetom i ostalim dionicima nastojati pronaći i sustavno implementirati učinkovite individualizirane mjere podrške koje maksimiraju akademski razvoj studenata s invaliditetom na Sveučilištu u Rijeci.

LITERATURA:

1. Barić, A., Dolanc, I., Haničar, E., Pavlović, N., Španić, D., Udiljak-Bugarinovski, Z. (2012). *Prostorna pristupačnost*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
2. *Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom*, Narodne novine, broj 47, 2005.
3. Fajdetić, A., Farnell, T., Jokić-Begić, N., Miholić, D., Pribanić, Lj., Sekušak-Galešev, S. (2012). *Opće smjernice*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
4. Farnell, T. (2007). *Ljudsko pravo na visoko obrazovanje u Hrvatskoj*. *Političko obrazovanje*, 3(3-4), 103-110.
5. Marinić, M. (2008). Jesu li osobe s invaliditetom «invalidi»? Pitanje konceptualne naravi, ali i potreba izjednačavanja mogućnosti. *Društvena istraživanja*, 17(1-2), 93-94.
6. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. Narodne novine, broj 63, 2007.
7. *Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenje pokretljivosti*, Narodne novine, broj 175/03 i 100/04.

IZVORI:

1. *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. Dostupno na http://narodnenovine.nn.hr/clanci/meunarodni/2007_06_6_80.html, pristupljeno: 14. 4. 2014.
2. *Londonsko priopćenje* (2007.). Dostupno na: <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=12925>, pristupljeno: 12. 4. 2014.

3. *Osiguravanje minimalnih standarda pristupačnosti visokog obrazovanja za studente s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*: prijedlog nacionalnog dokumenta. (2013). Dostupno na: <http://www.erf.unizg.hr/Novosti/PristupacnostVOzaSSluRH.pdf>, pristupljeno: 15. 4. 2014.
4. *Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj*: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku. (2011). Dostupno na: http://www.iro.hr/userdocs/File/Publikacije/EUROSTUDENT_Nacionalno_izvjesce_RH_2011.pdf, pristupljeno 14. 4. 2014.
5. UNICA (2008). Minimum Standards for Disabled Persons for UNICA Universities. Dostupno na http://www.unizg.hr/uredssi/images/datoteke/unica_minimalni_standardi.pdf, pristupljeno: 14. 4. 2014.
6. www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/pravo-na-obrazovanje/medjunarodni-dokumenti/, pristupljeno: 12. 4. 2014.
7. www.eduquality-hr.com, pristupljeno: 15. 4. 2014.

Sanja Korkut, Tamara Martinac Dorčić

Providing equal possibilities of students with disabilities in higher education: the experience of the office for students with disabilities at the university students counselling center

ABSTRACT

Despite the adequate legal requirements, high school students with disabilities to a lesser extent decide to enroll to college. The reasons for this may be different: architectural barriers, their own attitudes and attitudes of others on the skills and abilities of people with disabilities, but often inadequate support systems in the context of higher education too. In order to assure the requirements for quality and equally accessible education and successful studying for current and prospective students with disabilities, University of Rijeka established Office for student with disabilities as a part of University Counseling Center which also has two more units: Psychological and Legal Counseling center.

Office is designed for students with visual impairments and hearing impairments, physical disabilities, multiple disabilities, chronic illnesses, and other health conditions or disabilities that may affect the course of the study.

Through its activities, the Office provides information, but also direct help and support to students in solving their specific problems. Also, Office provides information for teachers about how to adapt teaching and examination according to the needs of students with disabilities.

Key words: students with disabilities, higher education, equal opportunities, Office for students with disabilities